

ÍNDIX

Pròleg. Seure a taula, menjar i compartir al menjador escolar de parvulari	9
Introducció	11
Els infants de 3 a 6 anys	15
Dimensió física i motriu.....	16
Dimensió cognitiva	18
Dimensió social.....	19
Dimensió afectiva i emocional.....	22
L'escola infantil	25
L'escola infantil avui.....	25
Marc normatiu i legal de les escoles d'educació infantil (cicle 3-6 anys)	25
L'escola infantil: concepcions o models vigents.....	27
Característiques d'una escola infantil de qualitat	32
L'avaluació com a instrument de millora de la qualitat educativa..	35
Instruments per avaluar la qualitat de l'educació infantil	37
L'estona del migdia a l'escola	41
Les rutines a l'escola infantil (de 3 a 6 anys).....	41
Dinar a l'escola en el context social i educatiu actual.....	43
Els menjadors de les escoles són presents en els mitjans de comunicació.....	43
Els menjadors escolars i la salut dels infants	44
Ús i gestió dels menjadors escolars.....	47
Menjadors escolars: salut i normativa	49

Els monitors del temps de migdia.....	50
Els menjadors escolars entesos com a espais educatius.....	55
Un menjador de qualitat per als infants de parvulari.....	62
El menjador: lloc i moment de comunicació.....	63
Educar l'autonomia de l'infant en el menjador.....	65
El menjador: espai i materials educatius.....	67
Finalitat de l'estudi.....	69
Com hem dut a terme l'elaboració del protocol.....	73
Els qüestionaris: QMP.....	74
Contingut del QMP de satisfacció de les famílies.....	75
Validesa del QMP per a les famílies.....	77
Contingut del QMP per als monitors.....	77
Validesa del QMP per als monitors.....	77
La pauta d'observació.....	78
Validesa de la pauta d'observació.....	78
Fiabilitat de la pauta d'observació.....	79
Contingut de la pauta d'observació.....	79
Altres fonts de recollida de dades.....	89
Els plans de menjador.....	89
Entrevista semiestructurada.....	91
Aplicació del protocol d'avaluació dels menjadors de parvulari...	95
Valoracions i conclusions finals.....	123
Bibliografia.....	127
Annexos.....	135
Protocol per a l'avaluació de la qualitat educativa dels menjadors de parvulari.....	135

PRÒLEG

SEURE A TAULA, MENJAR I COMPARTIR AL MENJADOR ESCOLAR DE PARVULARI

Se suposa que els pròlegs els escriuen els experts en la matèria, els quals analitzen i/o amplien el tema tractat al llibre. En el meu cas, no sé si se'm pot considerar experta en menjadors escolars. Sí que és cert que hi he treballat força, he format part activa de la comissió de menjador de les escoles dels meus fills, he observat el funcionament i, sovint, he pensat que calia una revisió i més cura i professionalitat en la seva gestió. També he estat un corcó en la defensa i la lluita per a les millores en els hàbits alimentaris dels infants, impartint tallers de cuina i xerrades per a famílies.

El que deia abans: no sé si tot plegat em fa una experta però, en qual-sevol cas, aquí estic escrivint un pròleg d'un treball excels que a mesura que he anat llegint m'ha anat empetitint, no perquè versa sobre el menjador dels menuts de 0-6 anys, sinó per la saviesa, prudència i respecte d'aquest text sublim. En definitiva, he passat de ser una "experta" a ser una alumna de l'Àngels Geis Balagué, l'autora.

Combrego íntegrament amb les teories que s'hi exposen. De fet, són les teories que sempre m'han ballat pel cap i que no he gosat i no he sabut explicar. Frases contundents que condensen un tot, com la que us destaco: "l'alimentació juga un paper important en el procés d'enculturació i per tant està justificat i és convenient que analitzem què és allò que estem afavorint a les estones de menjar a les escoles".

És molt important què mengen els nens, però hem tingut molt poca cura de *com* mengen. És fonamental, tenint en compte que un nombre considerable de criatures dinen a l'escola i, en definitiva, aprenen a menjar a l'escola.

L'escola no té l'obligació ni la responsabilitat d'educar en alimentació a l'alumnat, però tal i com explica Geis, "es demana a l'escola que no només ensenyi sinó que eduqui, fins i tot en àmbits que abans estaven reservats a les famílies".

I seguint recitant una de les perles que he trobat al text: "El menjador promou la salut física i psíquica. És un espai d'aprenentatge, de maneres de fer i de ser, de distensió i de responsabilitat amb la comunitat". L'escola no en pot ni vol estar-hi al marge.

El dia que l'Àngels em va trucar per proposar-me d'escriure el pròleg vaig acceptar de seguida, però li vaig confessar que n'era una mica reticent perquè em trobava en un moment de poc entusiasme, estava a punt de rendir-me decebuda per la dificultat de seguir lluitant per millorar els hàbits alimentaris dels infants. L'origen del desencís era observar el poc interès de moltes famílies en la tasca d'educar als seus plançons en alimentació. Es preocupen de les piràmides, de comptar la ingesta d'hidrats, de si la fruita s'ha de menjar abans o després dels àpats... i s'obliden de parar taula i de compartir-la, gaudint dels plats cuinats a casa. No vull pas dir que els aspectes nutricionals s'hagin de desatendre, però no han de ser el neguit primordial de les famílies vers l'alimentació infantil.

Llegir aquest llibre i conèixer l'autora m'ha retornat la confiança i l'optimisme. Hi ha feina per fer i ganes de tirar-la endavant. Felicitem-nos-en.

Ada PARELLADA

INTRODUCCIÓ

L'estudi que presentem a continuació neix fruit de la nostra trajectòria professional, durant la qual hem acompanyat diferents grups d'infants durant l'estona del dinar a l'escola. Sovint aquest acompanyament consistia també a dinar amb ells, compartir una estona íntima de converses diverses, d'ambient familiar, de continuïtat entre el matí i la tarda. Hem tingut la sort que aquesta experiència professional a l'escola infantil, on s'acollien infants de 0 a 6 anys, ens ha permès valorar i aprendre dels dos cicles que configuren l'etapa infantil. Quan la vida professional ens ha portat a la formació de futurs mestres d'educació infantil, hem vetllat perquè s'entengui que tot el que passa a l'escola és educatiu i que no podem obviar ni deixar de pensar en les estones dedicades a rutines com els àpats, la higiene, el descans o les estones de pati, com també els moments de les entrades i sortides de l'escola.

Tot i que valorem igualment importants tots els moments, ens hem centrat en l'estona dels àpats dels infants de 3 a 6 anys a l'escola,¹ ja que a diferència del primer cicle d'infantil, en aquest segon cicle els mestres han deixat de ser presents al menjador en gairebé totes les escoles.

Estem molt d'acord amb Domènech i Guerrero (2005) en tant que ens sentim hereus de molts anys d'experiència i que només volem posar paraules a la mirada sobre la qualitat educativa de l'estona del menjador de parvulari. Tot això sense ànim de ser protagonistes de res, però sí de ser precursors d'una manera de veure, avaluar i poder millorar el menjador de parvulari. El protocol que presentem és el resultat de la nostra recerca i està encaminat a possibilitar la formació de professionals reflexius, de manera que la seva tasca vagi més enllà de la resolució pràctica de les diverses situacions que es produeixen durant les estones dels àpats i tinguin elements per no sols resoldre-les sinó també per reflexionar-hi (Schön, 1992). Això ha de permetre comptar amb monitors de menjador amb un nivell de formació de qualitat (Lieberman i Miller (eds.), 2003), bàsic per tenir bons equips i bones escoles, educativament parlant.

1. Al llarg del treball fem les denominacions "segon cicle" o "parvulari" per referir-nos als grups d'infants de 3 a 6 anys a l'escola.

En aquesta línia formativa i de millora, partim del convenciment que ens cal pensar en les necessitats reals de l'escola, la d'avui i la del futur. Així mateix, compartim la idea ja estesa i difosa per Delors (1996) i Gimeno Sacristán (2012), entre d'altres, que els nous paràmetres de l'educació sostenen: és en tots els temps i durant tota la vida que ens estem educant. Però, com apunta Bauman (2007) quan parla de la societat líquida, cal que la formació s'ajusti als canvis constants en els estils de vida. I quedar-se a dinar a l'escola ha suposat un canvi important en l'estil de vida de moltes famílies. Pensem en una escola on conviuen professionals diversos i on la base del currículum es troba en la vida quotidiana i no en els llibres (Martínez Bonafé, 2012). Ens referim a una escola que, com proposa Fullan (2007), compti amb professionals que aprenen junts, que mútuament es van transferint confiança i que creuen en la implicació real de les famílies, però també a una escola com a lloc de convivència, on es comparteixen molts moments íntims, com ara l'estona dels àpats, i on cal acompanyar els infants en tots els moments. Com apunta Postman (2000), pensem en una escola que serveixi per a quelcom més que per impartir-hi instrucció, ja que, segons ell, l'escola és un espai de socialització desaprofitat.

El treball que presentem és fruit de la tesi doctoral titulada *Elaboració i validació d'un protocol d'avaluació de la qualitat educativa dels menjadors de parvulari*. El resultat d'aquesta tesi ha estat l'elaboració i validació d'un protocol per avaluar la qualitat educativa dels menjadors de parvulari. Aquest protocol està constituït per diferents instruments, tots d'elaboració pròpia:

- Un qüestionari per als monitors de menjador.
- Un qüestionari per a les famílies.
- Una pauta d'observació de les estones dels àpats.
- Pautes per a l'anàlisi dels plans de menjador de les escoles.

En els capítols que vénen a continuació expliquem, en primer lloc, quin és el paradigma d'infant de 3 a 6 anys on s'emmarca el protocol. Seguidament, en el capítol tercer, exposem quina és la nostra visió d'escola infantil, concretament del cicle de parvulari, i què entenem per criteris de qualitat a l'educació infantil. A continuació, en el capítol quart, desenvolupem l'objecte principal del nostre estudi: l'estona del migdia a l'escola, concretament les bases organitzatives i tipus de gestió dels menjadors a l'educació infantil, les seves funcions, les normatives, l'estat de la qüestió i els agents implicats, així com també la quotidianitat com a fet educatiu. En el capítol cinquè explicitem quin és el nostre model de bon funcionament dels menjadors de parvulari. Els capítols sisè i setè descriuen la finalitat del nostre estudi, com vam dur a terme la investigació i quins i com són els diferents instruments que constitueixen el protocol d'avaluació de la qualitat educativa dels menjadors de parvulari. A continuació, al capítol vuitè, incorporem l'aplicació

del protocol a dues escoles per tal de veure'n l'aplicabilitat. El capítol novè correspon a la valoració i a les conclusions finals de l'estudi. Acabem amb els capítols corresponents a les referències i als annexos, on hi trobem el protocol complet.

Així doncs, teniu a les mans el resultat d'una recerca en l'àmbit de la pedagogia aplicada que pretén ajudar a millorar la qualitat educativa de l'estona del dinar a parvulari, amb la qual cosa volem, en definitiva, incrementar la qualitat de vida dels infants a l'escola. Som conscients que la nostra és només una petita aportació al món educatiu i científic, però pot ser un pas en un àmbit com és el vessant educatiu dels menjadors de parvulari.

ELS INFANTS DE 3 A 6 ANYS

El coneixement actual sobre les característiques biopsicosocials dels infants fins a l'edat dels sis anys apunta una visió holística que engloba els diferents vessants del desenvolupament humà. En aquest apartat, mostrem quins són els trets característics i de referència que mestres i educadors tenim presents a l'hora de considerar què pot fer, quines capacitats té i quines habilitats pot mostrar una criatura d'entre 3 i 6 anys. Tot i això, sabem que això és una gosadia, perquè els infants són sorprenents, cada un té les seves característiques, cada un es fa estimar i ens necessita amb les seves particularitats, els trets propis de desenvolupament que anem descobrint dia a dia, mentre constatem que cada un és únic. Conèixer els trets bàsics de desenvolupament de les criatures ens ha de permetre anar més enllà, ja sigui per acompanyar aquells infants que necessiten més suport o per evitar limitar algunes accions a un infant perquè pensem que encara no correspon a l'edat. No podem, doncs, generalitzar ni considerar que tots els infants segueixen per igual unes teories evolutives determinades.

En el procés d'aprenentatge i desenvolupament dels infants, hi intervenen diferents factors. Un condicionament pot ser la dotació genètica, és a dir, si el nen neix amb les possibilitats de creixement adients o si presenta alguna anomalia o disfunció. En aquest sentit, malgrat que a l'hora de parlar de les característiques dels infants de 3 a 6 anys ens referim a infants normatius, el protocol que dissenyem és vàlid per a tots els infants usuaris del menjador escolar ja que partim d'una visió holística i inclusiva de l'escola com a institució. D'altra banda, els tres anys de diferència que separen la població a qui va adreçat aquest estudi signifiquen un ventall de diferències molt gran, encara que també n'hi ha entre criatures nascudes al mateix any natural. Sabem que la diversitat a l'escola infantil es dona dins una mateixa aula, malgrat que els grups siguin constituïts per infants de la mateixa edat. Ara bé, és la diversitat el que fa créixer el grup i l'estona del menjador també hi ha de donar resposta, ja sigui en el tracte i les relacions amb els altres, en les possibilitats d'autonomia o en la disposició dels materials i l'espai.

Un segon factor o condicionant que influeix en l'aprenentatge és l'ambient on es desenvolupa el nen o la nena. L'ambient li pot proporcionar o el pot privar de tenir assegurades les necessitats bàsiques, necessitats que van més enllà de tenir aliment, ja que per créixer saludablement tot infant ha de tenir cobertes, a més de les necessitats fisiològiques, les de pertinença a un grup, l'amor i l'estima (Maslow, Cox i Frager, 1991). Només quan l'infant no passa gana, ni set, ni fred, se sent segur i protegit, se sap estimat, que forma part d'un grup i se sent respectat, aleshores pot iniciar el camí vers una autoestima sana i la realització personal. La necessitat de pertinença i d'afectivitat és també el que li permet d'establir vincles amb els altres infants i amb els adults. Hem percebut, des de l'experiència, l'important que és que un infant estigui descansat per tal de poder atendre bé a classe. També sabem que els infants i els adults estan neguitosos tant si tenen gana com si estan passant una mala digestió. La quotidianitat viscuda a l'escola ens ha fet constatar que un infant que se sent trist o enyorat o que no entén alguna situació que viu en el seu entorn proper (casa, amics o altres entorns fora de l'escola) li pot fer viure el moment escolar o les situacions d'aula amb neguit o amb poc interès. Podem afirmar que com més petits són els infants més cal tenir presents aquestes necessitats, a les quals cal donar resposta amb una alta dosi d'afecte i d'atenció per tal que cada infant rebi el que necessita. Les necessitats no entenen de moments o horaris, cal vetllar perquè en totes les situacions de l'escola hi donem la resposta adient.

Per poder ordenar les característiques de desenvolupament dels infants d'aquestes edats les presentem a partir de quatre dimensions del desenvolupament infantil com són la dimensió cognitiva, l'afectiva i emocional, la social i la física i motriu. Aquestes quatre dimensions estan connectades entre si ja que el que afecta el correcte desenvolupament d'una dimensió es nota en les altres i quan es creix en una de ben segur que es creix en totes. De cada una hem cercat els referents teòrics i hem explicat en quina mesura estem potenciant cada dimensió durant l'estona de dinar a l'escola.

Dimensió física i motriu

El moviment és una necessitat bàsica que tota criatura ha de poder exercir per tal de créixer i de desenvolupar-se satisfactòriament. S'ha de respectar la iniciativa i el moment maduratiu de cada nen i nena. Emmi Pikler (Pikler, Falk i Tardos, 2004) va mostrar els beneficis que el moviment aporta a la salut, en especial el que poden fer els infants en les primeres edats i des de les primeres setmanes de vida. La doctora Pikler i, actualment la seva filla Ana Tardos, destaquen el paper clau que té l'adult a l'hora de possibilitar aquesta autonomia. Aquest paper ha de ser actiu i garantir, per exemple, que els infants disposin dels espais i temps suficients per exercir les seves possibilitats motrius. Tardos exposava les seves teories en el Congrés

Internacional d'Educació Infantil¹ on, seguint la filosofia de Pikler a l'Institut Loczy d'Hongria, defensà que és en la vida quotidiana on hi ha les millors oportunitats de creixement per a les criatures. En el marc del mateix congrés, Silveira² parlava de l'autonomia i de la participació dels infants en les rutines i la vida quotidiana de l'escola com a factors clau de desenvolupament infantil.

Tot i la diversitat en els ritmes de desenvolupament, podem dir que els infants que ens trobem al parvulari tenen entre 3 i 6 anys i ja han desenvolupat força capacitats que els permeten tenir una presència activa en l'entorn. Ens referim a nens i nenes que han desenvolupat les habilitats de locomoció i de desplaçament, com també les de no-locomoció referents a l'equilibri i a l'estabilitat. En aquests anys van construït el seu esquema corporal, coneixen millor el propi cos i les seves possibilitats i comencen a definir la lateralitat. La coordinació oculomanejadora assoleix el grau de precisió necessari que els permet transportar objectes sense perdre l'equilibri ni que els caiguin de les mans. També els permet iniciar la prensió i la utilització d'objectes com ara els coberts o estris tals com pinzells, llapis, pilotes, tisores, etc. En l'àmbit motriu, en aquest període, l'infant també manifesta una atenció més voluntària, és capaç de concentrar-se en allò que fa i pot planificar petites accions a desenvolupar. L'avenç més rellevant és la capacitat que s'inicia en aquesta edat per moure cada part del cos independentment i per coordinar les diferents accions motores. Aquest fet li dóna seguretat i autonomia en els desplaçaments i altres accions motrius com ara enfilar-se, ajupir-se, córrer, etc. Atès que el to muscular es va ajustant, l'equilibri li permet canviar de posició sense problemes.

Entenem que l'escola en tots els àmbits és un context que hauria d'afavorir un bon nivell de desenvolupament motriu i d'autonomia, per això ha d'esdevenir un lloc on les criatures puguin anar provant totes les seves possibilitats en el major nombre possible de situacions (Palacios, Marchesi i Coll, 1990). Aquestes possibilitats poden dur-se a terme en accions quotidianes com parar i desparar taula, servir-se el menjar o algun complement (pa, aigua, amanida, etc.), emprar els coberts amb autonomia encara que necessiti algun ajut en accions concretes com pot ser tallar la carn, netejar la taula, endreçar l'espai on s'ha dinat, fer els hàbits d'higiene, etc. Accions quotidianes com aquestes ajuden també perquè en aquestes edats els nens i nenes es vagin orientant en l'espai i en el temps.

1. Trobareu la conferència del congrés, celebrat el 30 de juny i l'1 de juliol del 2012 a Barcelona, a l'adreça següent: <<http://www2.rosasensat.org/es/pagina/congres-internacional-d-educacio-infantil>>.

2. La doctora M. Carmen Silveira Barbosa coordina diverses línies de recerca sobre la petita infància a la Universidade Federal do Rio Grande do Sul, al Brasil. La seva tesi doctoral, defensada l'any 2000, es titula: *Por Amor ou Por Força: Rotinas na Educação Infantil*.